

Niebezpieczne zabawy historią, czyli przegląd wybranych mitów narodowosocjalistycznych

Łukasz Migniewicz

Słowa kluczowe

mit historyczny, manipulacja historią, fałszowanie historii, propaganda, antysemityzm, rasizm, cios w plecy, szkolnictwo w III Rzeszy, George Orwell

Wprowadzenie dla nauczyciela

Scenariusz jest przeznaczony do realizacji w ostatniej klasie szkoły podstawowej i szkołach średnich (od 14 lat). Poruszona w nim tematyka umożliwi wykorzystanie go na zajęciach interdyscyplinarnych z zakresu historii, kultury, języka ojczystego oraz nauk społecznych.

Materiał został podzielony na trzy części: właściwy scenariusz, zestaw materiałów źródłowych oraz kartę pracy zawierającą zadania do pracy na lekcji, w grupie lub samodzielnie. Poszczególne elementy scenariusza można modyfikować w celu ich dostosowania do odbiorców.

Instrukcja

W skład scenariusza wchodzi dziewięć materiałów źródłowych oraz karta pracy z ćwiczeniami. Zaproponowany układ zajęć może podlegać modyfikacjom, podobnie jak wykorzystanie źródeł i ćwiczeń.

Cele operacyjne

Uczeń:

- wyjaśnia ideologiczne pochodzenie przepisów prawnych zastosowanych przez nazistów w ustawach norymberskich,
- wykorzystuje różnorodne źródła informacji: plakat propagandowy, karykaturę, przepisy prawa, eseje naukowe, artykuły prasowe i potrafi zdefiniować ich przydatność do analizy zagadnienia fałszowania historii,

- analizuje teksty źródłowe i zdjęcia, wskazując związki przyczynowo-skutkowe między nimi a wydarzeniami historycznymi,
- charakteryzuje propagandę III Rzeszy oraz potrafi ocenić jej wpływ na obywateli,
- wykorzystuje materiały źródłowe do tworzenia narracji historycznej,
- wykorzystuje nabytą wiedzę do tworzenia nowej informacji.

Metody nauczania

- rozmowa nauczająca,
- dyskusja,
- praca w grupach; praca samodzielna,
- burza mózgów,
- analiza materiałów źródłowych, tekstów oraz ilustracji,
- śnieżna kula,
- *long table*,
- praca z zestawem ćwiczeń.

Środki dydaktyczne

- tablica/flipcharty, pisak/kreda,
- duże arkusze papieru/brystole,
- komputer z dostępem do Internetu i rzutnik/tablica multimedialna.

Przed lekcją

Poproś uczniów o przeczytanie eseju pt. [Falszerstwa historyczne w propagandzie nazistowskiej.](#)

Scenariusz lekcji

Wprowadzenie

1. Wyjaśnij uczniom, że celem zajęć jest próba odpowiedzenia na pytanie, w jakim stopniu fałszowanie historii i tworzenie mitów na potrzeby reżimu nazistowskiego utrwalają jego władzę oraz jak daleko sięgała manipulacja. Postaraj się uwrażliwić uczniów na łatwość, z jaką propaganda nazistowska wpływała na umysły obywateli, informując o zaskakującej bierności społeczeństwa niemieckiego wobec brutalności i zbrodni reżimu.
2. Poinformuj uczniów, że w trakcie zajęć będą pracować samodzielnie lub w grupach, a podstawą waszych rozważań będzie wspólna dyskusja nad postawionymi problemami. Istotna jest swoboda wyrażania myśli oraz umiejętność tworzenia argumentów i kontrargumentów.
3. Rozdaj uczniom karty pracy i zestawy materiałów źródłowych. W scenariuszu zaproponowałem jedną z możliwości ich wykorzystania. Są one jednak tak skonstruowane, że możesz je modyfikować.

Rozwinięcie

1. Fałszowanie historii i propaganda w historii nie są wynalazkiem wieku XX. W krótkiej rozmowie nauczającej (pogadanka – miniwykład) podaj uczniom przykłady manipulacji, które miały istotne skutki dla ówczesnych i przyszłych pokoleń. Proponuję skupić się na konkretnych przykładach z historii powszechnej lub regionalnej odwołujących się do wydarzeń znanych uczniom, takich jak: fałszerstwa dokumentów polskich przez zakon krzyżacki; przeredagowanie depechy emskiej przez Bismarcka¹; fałszywe zagrożenie tureckie dla Wrocławia w 1529 r. pretekstem do rozebrania katolickiego opactwa ołbińskiego skonfliktowanego z wrocławską radą miejską²; manipulowanie historią przez rządy komunistyczne w państwach za żelazną kurtyną itd. Masz pełną dowolność, skup się jednak na kilku przykładach, które wyraźnie pokazują kontrast między

---

¹ Warto przeczytać: [Depesza emska, czyli mistrzowskie zagranie Bismarcka](#) [dostęp: 21.12.2020].

² O okolicznościach sporu i rozebraniu opactwa warto przeczytać wpis na blogu: [Co łączy filmowego Indianę Jonesa oraz serial "Wspaniałe stulecie" z opactwem na Ołbinie?](#), 14.08.2018 [dostęp 21.12.2020].

manipulacją a faktami. Po miniwykładzie poproś uczniów o zabranie głosu na temat siły oddziaływania kłamstwa historycznego i jego zakorzenienia w społeczeństwie. W trakcie ich wypowiedzi spytaj o znane im przykłady fałszerstw (*fake news*) w historii współczesnej. Wszystkie spostrzeżenia zapisz na tablicy (w przypadku nauki online warto zapisywać je na ekranie lub umożliwić udostępnienie własnego ekranu/tablicy uczniom). Po zebraniu wszystkich odpowiedzi zapoznaj uczniów z definicją propagandy. Wskaż jej istotną rolę w tworzeniu społeczeństwa podległego władzy oraz zwróć uwagę, że wykorzystuje ona często zaszłości historyczne. Zapytaj, czy manipulowanie historią/jej fałszowanie może być doskonałym (najlepszym) składnikiem propagandy.

2. Podziel uczniów na grupy (4–6-osobowe). Rozdaj im karty pracy oraz zestawy ćwiczeń. W tej części zajęć będą pracowali nad źródłami A, B, C i tworzyli odpowiedzi do ćwiczeń 1–2. Następnie zaproponuj podsumowanie pracy uczniów w formie minipanelu dyskusyjnego, zgodnie z zasadą *long table*, czyli przy stole siedzi przedstawiciel każdej z grup i dyskutuje na zadany temat (ćwiczenia 1 i 2 wraz z punktami). Pozostałe osoby są widownią. Rolę moderatora³ odgrywasz Ty. Podczas trwającej dyskusji każdy z uczestników, który uważa, że wyczerpał temat, w dowolnej chwili może odejść od stołu i zwolnić miejsce dla kolejnego dyskutanta z widowni. Zasada działa także w drugą stronę. Obserwatorzy również mogą poprosić o miejsce przy stole i zastąpić osobę biorącą udział w debacie. Ważne jest to, by w trakcie wymiany zdań i opinii głos zabrała jak największa liczba uczniów.

Dzięki zastosowaniu tej zasady możliwa jest żywa, dynamiczna wymiana zdań.

Na zakończenie dyskusji jej uczestnicy na flipcharcie zapisują rezultaty i wnioski, które będą zawierały odpowiedzi do ćwiczeń związanych ze źródłami A, B, C⁴.

---

³ W założeniach metody *long table* nie ma takiej funkcji, jednak jeśli uznasz, że utrzymanie niewielkiej kontroli nad dyskusją jest potrzebne, to spokojnie możesz ją wprowadzić.

⁴ Formułę *long table* można z powodzeniem zastosować podczas nauczania online. Chętni uczniowie dyskutują ze sobą, a pozostali dyskutanci dołączają do rozmowy. Niektóre programy do nauczania zdalnego umożliwiają tworzenie oddzielnych pokoi do pracy w grupie; znacznie ułatwiają one wykonanie tego ćwiczenia i zastosowanie wszelkich metod pracy grupowej.⁵ Warto tutaj podkreślić szerokie znaczenie czynników ekonomicznych i społecznych niechęci do Żydów, wynikającej nie ze szczególnej obsesji Hitlera i jego świty, lecz z negatywnego zjawiska antysemityzmu obecnego w społeczeństwie i kulturze od wieków.

Podsumowując dyskusję, zwróć uwagę na pojawiające się argumenty. Podkreśl, że w propagandzie nazistowskiej ukierunkowanej na antysemityzm wielokrotnie dopuszczano się manipulowania faktami oraz sięgano po zabytki przeszłości, których interpretacja przez reżim była dowolna i często wyrwana z kontekstu⁵.

3. Szkoła w systemach totalitarnych miała kształtować nowego człowieka całkowicie posłusznego władzy, bezkrytycznie przyjmującego wszystkie informacje jako jedyne słuszne. Poinformuj uczniów o roli edukacji w III Rzeszy. Poproś ich o wspólne zapoznanie się ze źródłami D i E. Zwróć uwagę na kwestie „rasy” w niemieckim ustawodawstwie, odwołując się także do argumentów sformułowanych w poprzedniej części zajęć. Poinformuj podopiecznych, że ćwiczenie 4 wykonają samodzielnie. Następnie zgodnie z metodą kuli śnieżnej dobiorą się w dwójki i porównają swoje argumenty i uzasadnienia⁵. Kolejnym etapem jest dobieranie się dwójek w czwórki, czwórek w ósemki itd., aż do powstania uzasadnienia wypracowanego przez całą klasę. Ćwiczenie 5 uczniowie mogą wykonać samodzielnie (np. w formie pracy domowej).
4. Wprowadź uczniów w problematykę kolejnego mitu, który propaganda narodowosocjalistyczna wykorzystywała do manipulowania historią – „ciosu w plecy”. Wskaż, że był to jeden z głównych argumentów nazistów wykorzystywany do rewizji postanowień traktatu wersalskiego. Poproś uczniów o zapoznanie się z materiałami źródłowymi F i G. Zaproponuj im wykonanie ćwiczenia 6. Wspólnie zastanówcie się nad pytaniem w ćwiczeniu 7, które podsumowuje tę część lekcji.
5. Wyjaśnij uczniom, że naziści w swoich zapędach fałszowania faktów historycznych i antropologicznych próbowali uzasadnić mit o nadczłowieku i rasie aryjskiej⁶ oraz agresję skierowaną wobec innych narodów i państw, tworząc kolejny mit – przestrzeni życiowej na wschodzie Europy. Doprowadziło to do powstania maszyny zagłady, która w imię fałszywych założeń z dziedziny biologii, archeologii i historii kosztowała życie milionów istnień. Poproś uczniów o zapoznanie się ze

---

⁵ Metodę kuli śnieżnej można zmodyfikować w sytuacji zdalnego nauczania, proponując dyskusję w grupach i wymianę ujednoczonych uzasadnień pomiędzy nimi.

⁶ Motyw ten pojawia się często w literaturze i filmie. Warto poświęcić część zajęć na rozmowę na jego temat. Zapytaj uczniów, czy znają konkretne tytuły.

źródłami H oraz I, następnie zaproponuj dyskusję na temat Czy oba źródła odwołują się do zjawiska fałszowania historii pochodzenia narodu niemieckiego? Wspólnie ustalcie, zapisując argumenty na tablicy/flipcharcie itp., jak wygląda narracja w obu źródłach i co łączy opinie naukowców na temat badań antropologicznych i historycznych w III Rzeszy. Na zakończenie przedstaw wszystkie argumenty, które pojawiły się w dyskusji.

Podsumowanie

W trakcie zajęć wraz z uczniami sporządziliście niewielki katalog mitów historycznych oraz powstałych na ich podstawie manipulacji i fałszerstw historycznych.

Podsumowując, zbierz wraz z uczniami wszystkie wypracowane materiały i stwórzcie wspólnie graf – mapę mentalną⁸, której centralne hasło stanowi mit – fałszerstwo historyczne. Będzie on pomocą przy zadaniu domowym.

Praca domowa

Esej. „Kto rządzi przeszłością [...], w tego rękach jest przyszłość; kto rządzi teraźniejszością, w tego rękach jest przeszłość”⁹. Czy zgadasz się ze słowami autora?

W pracy możesz wykorzystać źródła z lekcji.

---

⁸⁸ Jedna z metod aktywizujących wykorzystywana podczas zajęć polegająca na tworzeniu przez uczestników plakatu podczas dyskusji/debaty. Jest on graficznym skrótem debaty. Opis metody: <https://www.szkolazklasa.org.pl/wp-content/uploads/2016/11/Metaplan.pdf> [dostęp: 14.12.2020].

⁹ George Orwell, *Rok 1984* (Kraków: Mediasat Poland, 2004), s. 32.

Niebezpieczne zabawy historią, czyli przegląd wybranych mitów narodowosocjalistycznych

Łukasz Migniewicz

Karta pracy

ĆWICZENIA DO ŹRÓDEŁ A, B i C

Ćwiczenie 1

Czy scena ukazana na medalu (źródło A) koresponduje z twierdzeniami François de Fontette'a (źródło C)? Odpowiedź uzasadnij.

Twoja odpowiedź:

Ćwiczenie 2

Przeanalizuj źródła A i B i odpowiedz na pytania:

1. Czy pomiędzy medalami Christiana Wermutha i propagandowym tygodnikiem „Der Stürmer” zachodzi podobieństwo?

Twoja odpowiedź:

---

2. Zastanów się, w jaki sposób odnoszono się do Żydów w XVII i XX wieku. Zwróć uwagę na rewers medalu i podtytuł pisma.

Tvoja odpowiedź:

---

3. Czy wizerunek „wiszącego Żyda” mógł zainspirować karykaturzystów „Stürmera”?

Tvoja odpowiedź:

Ćwiczenie 3

Dlaczego obraz i karykatura doskonale nadają się do manipulowania faktami i historią? Odwołaj się do źródeł i współczesnych przykładów.

Tvoja odpowiedź:

ĆWICZENIA DO ŹRÓDEŁ D i E

Ćwiczenie 4

Na podstawie źródeł D i E udowodnij, że niemiecka polityka historyczna po 1933 r. była nacechowana rasistowsko. Podaj po jednym argumentem z każdego ze źródeł.

Odpowiedź uzasadnij, odwołując się do powyższego materiału oraz wiedzy własnej.

Twoja odpowiedź:

Ćwiczenie 5

Na podstawie źródła E oceń fałszywość (F) lub prawdziwość (P) twierdzeń zawartych w tabeli.

Walka klas jest najważniejszym motorem procesu nauczania historii w szkołach niemieckich po 1933 r.	
Narodowosocjalistyczne podejście do edukacji historycznej było pozbawione obiektywizmu i proponowało jedynie słuszną ideę, której założenia nie podlegały dyskusji.	
Według niemieckiej propagandy historycznej rasa nordycka jest jedynym twórcą kultury europejskiej.	
Mity narodowosocjalistyczne według A. Zanda są największym zagrożeniem dla niemieckiej nauki.	
Zadaniem niemieckiego nauczyciela jest wychowanie biernego członka partii nazistowskiej.	
Jednym z najistotniejszych celów niemieckiej szkoły jest wychowanie młodzieży w duchu narodowej dumy.	
Program nauczania historii w szkole narodowosocjalistycznej jest zdominowany przez mit, zgodnie z którym Niemcy podczas I wojny światowej zostali zdradzeni i stało się to przyczyną ich klęski.	
Republika Weimarska oceniana jest przez narodowych socjalistów pozytywnie.	

ĆWICZENIA DO ŹRÓDEŁ F i G

Ćwiczenie 6

Na podstawie źródła F podaj dwa argumenty wzmacniające przekonanie niemieckiej opinii publicznej o wewnętrznych przyczynach klęski Cesarstwa Niemieckiego w 1918 r. na skutek zdrady. Odpowiedź uzasadnij, interpretując odpowiednie elementy karykatury.

Tvoja odpowiedź:

Ćwiczenie 7

Czy opinia przytoczona w źródle G znajduje potwierdzenie w karykaturze ze źródła F? Odpowiedź uzasadnij.

Tvoja odpowiedź:

Ćwiczenie 8

Wykorzystując informacje ze źródła G, podkreśl w tekście lub wypisz swoimi słowami fakty, które obalają mit o nożu w plecy.

Tvoja odpowiedź:

Odpowiedzi

Ćwiczenie 1

Przykładowa odpowiedź:

Tak.

Argument 1. Legenda medalu oraz tekst nagłówka prasowego odwołują się do zabijania Żydów.

Argument 2. Oba źródła ukazują w negatywnym świetle Żydów, opierając się na licznych stereotypach dotyczących spekulacji dobrami i pieniędzem.

Ćwiczenie 2

1. Tak.
2. Negatywnie, stereotypowo.
3. Tak, ponieważ odwołują się do tych samych stereotypów i motywów ikonograficznych.

Ćwiczenie 4

Możliwych jest wiele wariantów odpowiedzi. Uczeń może wskazać zapisy ustawy odbierające obywatelstwo osobom uznanym za obywateli niepełnej „krwi niemieckiej” oraz odwołać się do programu nauczania szkoły niemieckiej dotyczącego podkreślenia supremacji konkretnej „rasy”.

Ćwiczenie 5

Walka klas jest najważniejszym motorem procesu nauczania historii w szkołach niemieckich po 1933 r.	F
Narodowosocjalistyczne podejście do edukacji historycznej było pozbawione obiektywizmu i proponowało jedynie słuszną ideę, której założenia nie podlegały dyskusji.	P
Według niemieckiej propagandy historycznej rasa nordycka jest jedynym twórcą kultury europejskiej.	P

Mity narodowosocjalistyczne według A. Zanda są największym zagrożeniem dla niemieckiej nauki.	P
Zadaniem niemieckiego nauczyciela jest wychowanie biernego członka partii nazistowskiej.	F
Jednym z najistotniejszych celów niemieckiej szkoły jest wychowanie młodzieży w duchu narodowej dumy.	P
Program nauczania historii w szkole narodowosocjalistycznej jest zdominowany przez mit, zgodnie z którym Niemcy podczas I wojny światowej zostali zdradzeni i stało się to przyczyną ich klęski.	P
Republika Weimarska oceniana jest przez narodowych socjalistów pozytywnie.	F

Ćwiczenie 6

Możliwe odpowiedzi:

- „Zdrady” dopuścili się niemieccy dyplomaci wywodzący się z partii socjalistycznych oraz przedstawiciele przemysłu.
- Karykatura przedstawia silną, gotową do walki i odnoszącą zwycięstwa armię niemiecką.

Ćwiczenie 7

Nie. Autor w źródle G wskazuje na zewnętrzne przyczyny i okoliczności powstania mitu o ciosie w plecy.

Ćwiczenie 8

Możliwe odpowiedzi:

- niemieckie dowództwo w 1918 r. było przekonane o nadchodzącej klęsce,
- strajki robotników,
- propagandowe opowieści o sukcesach okazały się nieprawdziwe,
- rozpad dyscypliny w armii niemieckiej i liczne dezercje, - znaczna przewaga ententy nad siłami niemieckimi.